

חבל נחלתו

סימן ז

שימוש בכיור שמימיו משקים צמחים בשבת

שאלה

בבית כנסת ארעי הכינו כיור לנט"י בתוך בית הכנסת השופך את המים החוצה ולא לביוב. הצינור באורך כששים ס"מ. אם המים יוצאים ממנו בקילוח הוא משקה ישירות צמח בר שנבט ממש מתחתיו. אם המים נגרים ולא קולחים הם נופלים על משטח בטון וממנו זורמים לצמח.

האם מותר ליטול ידיים בשבת באותו כיור? אם אסור, האם יועיל קיצור הצינור וכך הוא תמיד יקלח על משטח הבטון ומשם לצמח?

תשובה

א. פסק בשמירת שבת כהלכתה (פ"ב סי"ח): "כיור אשר המים הנשפכים לתוכו זורמים דרך צינור עד שמגיעים לקרקע זרועה, מותר ליטול ידיים לתוכו בשבת, וכן מותר לשפוך בו מים לכל צורך אחר, ואין חוששים להשקיית הזרעים שתיעשה על ידי כך, אם אמנם אין כוונתו אליה. אמנם ודאי שאסור לשפוך את המים הללו על זרעים או כל מקום זרוע או נטוע אחר, גם אם אין כוונתו כלל להשקיית הצמח".

מקור ההלכה בראשונים, והרי"י נויבירט השליך ממנה ונביא את הדברים ממקורם.

ב. כתב הטור (או"ח סי' שלו): "אבל האוכלים בגנות אסור להם ליטול ידיהם על העשבים שמשקין אותו אע"פ שאינן מכוונין פסיק רישיה הוא".

ובאר הבית יוסף (שם אות ג): "אבל

האוכלים בגנות וכו'. כן כתוב בסמ"ג (לאוין סה יב): וסמ"ק (סי' רפב עמ' רפ) והתרומה (סי' רלה) וכן כתב המרדכי בפרק במה טומנין (סי' שכט) וכן כתוב בהגהות מיימון פרק ז' (אות ב) בשם הגאונים. וזה לשון בעל ספר התרומה בסימן רל"ה: וטוב לשמור עצמו בשבת מלאכול במקום עשבים מחוברים מפני שבקושי יכול ליהרר שלא יפלו מים עליהם בשעת שתייה או בשעת נטילת ידים. וכתב סמ"ג והגהות (מיימוניות שם) ומיהו בגנת חבירו שאינו נהנה בגידול העשבים לדברי הערוך (ערך סבר, יערך פסק) דסבר דפסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי ה"נ שרי, אבל לדברי החולקין עליו ודאי אסור ומחלוקת זה נתבאר בסוף סימן ש"ך (פט. ד"ה חבית שפקו)".

מתבאר מדברי הראשונים שיש להימנע מאכילה בגינה משום שקשה להיזהר מלהשקות אותה בשעת שתיה או נט"י. ואע"פ שאינו מכוין להשקות כיון שאם יפלו מים הרי זה פסיק רישיה, ואף ר' שמעון הסובר שאינו מתכוין מותר מודה בפסיק רישיה – יש להימנע מכך. אמנם לא אסרו את האכילה בגנות שכן ספק אם ישפכו מימיו, אולם אסרו ליטול ידיים בגנות. בהגה"מ מוסיף שבגינת חבור, לפי הערוך הסובר פס"ר דלא ניחא ליה שרי, יהא מותר ליטול ידיו על צמחים משום שאינו נהנה מגידול הצמחים אע"פ שהוא פס"ר שייצמחו מהמים ששופך עליהם.

אולם הב"י עצמו פסק שלא כפי שיטת הערוך, ולכן פסק בשו"ע (או"ח סי' שלו ס"ג): "אבל האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם

חבל נחלתו

לצמחים יחשב ככח שני וכגרמא. וכי השינוי מצינור לתעלה או מצינור לבטון המוליך את המים יחשיב זאת ככח שני או כגרמא, הרי אותו כח הדוחף את המים בצינור הוא הדוחפם בתעלה או על הבטון ומדוע יחשב ככח שני.

כך כתב החזו"א (סי' יד אות יב, שבש"כ בהערה הביאו כמקור): "ומיהו בשיבד הכדים בידיים וכבו בכח ראשון ודאי חייב, ואפשר דאפילו בכח שני חייב כיון דבמעשיו התחילו מיד המים לבוא על האש. ואע"ג דלענין שחיטה ורציחה אמרו חולין טז א' דכח שני לא חשיב כח אדם אין לדמות מלאכת שבת להן... ולפ"ז אם היתה מחיצה מפסקת בין האש והקדירה וסילק המחיצה כדי שיתבשל הקדירה חשיב מבשל, אף שהחום שבשל כמאכל בן דרוסאי היה כח שני, וכן אם סילק מחיצה שהיתה בין הגינה והמים ובאו המים והשקו את הגינה חייב אפילו באו המים בכח שני"...

היינו החזו"א מחשיב זאת ככח שני ואעפ"כ מחייב על כך.

כשש"כ פסק בס' 'מנוחה ואהבה' לגר"מ לוי זצ"ל (ח"ב פ"ג ס"ח) שמותר להשתמש בכיור המקלח על אדמה זרועה ומוסיף שאם הקרקע שלו ויש לו הנאה בהשקאתה נכון להחמיר שלא לשפוך בו מים בשבת אע"פ שאינו מתכוין להשקאתה. ובהערה הסביר שכיון שאין המים נשפכים ישירות על הקרקע אלא נשפכים לצינור ומשם לקרקע נמצא שבאים מכוחו לקרקע הזרועה, ואין בזה איסור תורה כיון שהוי כוחו והוא גרמא בלבד. ואע"פ שהוי פס"ד – פס"ד דלא ניחא ליה באיסורי דרבנן מותר. ואעפ"כ כתב שנכון להחמיר משום שלכתחילה יש להחמיר בפס"ד דניחא ליה

על הנעשים שמשקים אותם, אע"פ שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא; אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמידין. הגה: ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים (ב"י בשם סה"ת). והשמיטו הב"י והרמ"א את האפשרות של אכילה בגינת חברו ולהיתר משום פס"ד דלא ניחא ליה.

אמנם המגן אברהם (שם ס"ק ו) העיר: "ואם אוכל בגינת חברו יש מתירין כמ"ש ססי' ש"כ כיון דלא ניח' לי' וס' הזכרונות דף נ"ח כ' דוקא בגנת עכו"ם אמרינן לא ניחא ליה ולא משמע כן בגמ' דאמר' דעביד בארעא דחבר' עמ"ש סי' ש"ז ס"ז". ולכאורה התיר במקום דלא ניחא ליה בהשקאה. אולם חתם זאת המשנה ברורה (ס"ק כז): "ואם אוכל בגינה שאינה שלו ולא של אדם האוהבו יש מתירין דס"ל כיון דפ"ר דלא ניחא ליה הוא שרי אף לכתחלה והרבה פוסקים אוסרין גם בפ"ד דלא ניחא ליה לכתחלה וכמבואר בסוף סימן ש"כ ע"ש". וכן כתב באליה רבא (ס"ק ו).

עולה מדברי השו"ע שנט"י בשבת בכיור המקלח ישירות על צמחים אסורה, אפילו אין לו שום צורך בהשקאת הצמחים והם אינם שלו. ואם הצמחים שלו או נוח לו בהשקאתם חייב מן התורה, ואם לא ניחא ליה חייב מדרבנן.

ג. השש"כ בנה את היתרו שאין המים מקלחים ישירות על הצמחים אלא נופלים על האדמה וממנה לצמחים ועל כן מצרף שהוא פסיק רישיה שלא ניחא ליה וגרמא כפי שכתב בהערותיו (הע' נא ו-ג).

ולענ"ד יש לעיין מדוע אם המים נוזלים מצינור המקלח לתעלה המביאה אותם

בדרבנן.

ודבריו צלע"ג, שכן הרי כמעט כל השקאה היא כוחו ולא ששופך בידיו מים על זרע. וכן נראה מסוגיית הגמרא במו"ק (ב ע"ב): "אתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה" והסיקה משום חורש ומשום זורע.

ונסמך הגר"מ לוי על האמור במסכת שבת (ק ע"ב): "שופכין דידיה (=בספינה) היכי שדי להו? וכי תימא: דשדי להו באותו מקום (=ששואב את המים) — מאיסי ליה! — דשדי להו אדפנא דספינה. — והא איכא כחו! — כחו בכרמלית לא גזרו."

ומפרש רש"י: "והא איכא כחו — נהי דלא זריק להדיא לים, מיהו מכחו הן באין לים."

ותרצו שלא גזרו בכוחו בכרמלית ועפי"ז פסק הרמב"ם (הל' שבת פט"ו ה"ח, יט): "ביב ששופכין לו מים והן נזחלין והולכין תחת הקרקע ויוצאין לרה"ר, וכן צנור ששופכין על פיו מים והן נזחלין על הכותל ויורדין לרה"ר, אפילו היה אורך הכותל או אורך הדרך שתחת הארץ מאה אמה אסור לשפוך על פי הביב או על פי הצנור מפני שהמים יוצאין מכחו לרה"ר, אלא שופך חוץ לביב והן יורדין לביב.

"בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע, שסתם צנורות מקלחין הן ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן, היה שופך על פי הביב והמים יוצאין לכרמלית הרי זה מותר ואפילו בימות החמה שלא גזרו על כחו בכרמלית, לפיכך מותר לשפוך על כותלי הספינה והם יורדין לים."

וכתב הב"י (או"ח סי' שנו) בשם המגיד משנה שמקור הרמב"ם בגמ' בשבת. אולם

עדיין לא ברור לי שאולי בהשקאה יחשב כוחו כגופו.

ובשו"ת הר צבי (או"ח א סימן רז) כתב: "ע"ד השאלה שכת"ר ראה בקיבוץ חפץ חיים שיש להם ביוב והשופכים יוצאים דרך הביוב מחוץ לשכונה, וסדרו שהשופכין מתפשטין שם ע"ג סביבה של זרעים וירקות וזה יועיל להם במקום זבול השדות, והעיר דא"כ יש לאסור לשפוך השופכין בשבת דהוי כמשקה מים לזרעים וכן לצאת לנקבים שהרי מזבל את השדות.

"והשבתי לו דמלבד דהמרחק יותר מד' אמות (הררי בשדה; כוננת מרן להדיא דעירובין דף פח ופסק המחבר כן בשו"ע סימן שנו סעיף ב'; ביב שמכוסה ד' אמות במשך ברה"ר ויש בו ד' על ד' מותר לשפוך אפי' על פי הביב אעפ"י שהמים יוצאים מיד מידו לרשות הרבים משום דבשיעור זה יש שיעור לבלוע סאתים מים שאדם עשוי להסתפק בכל יום. ולא יצטרכו לצאת לרה"ר ואם אולי לפרקים יצאו הוי דבר שאינו מתכוין] י"ל דהוי כגורם לזורע. זולת זה הרי השדה כבר מלאה מים ושופכין לצורכה, ונמצא דמה שנתוסף בשבת עצמו אין בה תועלת לצמיחות יום השבת גופא וכן יש להתיר..."

ונראה שאף הגרצ"פ פרנק במקרה הנוכחי שהמרחק מהצינור המקלח עד לצמח כמה עשרות ס"מ לא יתיר שפיכה לא ישירה ולא עקיפה מהצינור למשטח הבטון ומשם לצמחים.

וכן מצאתי שכתב בשו"ת מנחת שלמה (תנינא ב - ג) סי' כז): "מש"כ כת"ר לדון על דברי בירחון המעין [מנח"ש ח"א סי' י"ג], דהמזיו את המחוג להקדים את הכיבוי דמי לשופך מים רחוק ממקום השריפה ומתחילים

חבל נחלתו

שהמלאכה מתחלת מיד אפשר דינן לחוש דכמו שאמרו בב"ק לענין זורה דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה הוא הדין נמי דאמרינן הכי בכל המלאכות, ויתכן נמי דלאו דוקא כהיא דזורה שהמעשה נעשה עכ"פ בגוף הדבר הנזרה, אלא אפי' אם שופך מים במקום מדרון סמוך לשריפת אש כיון שהמים מתחילים תיכף לירד למקום הנמוך ולהתקרב אל האש שפיר חייב, ולא דמי לטלית שאחז בה האור דהתם המים אינם מתחילים כלל להתקרב אל האש אלא אדרבה האש הולכת אל המים".

נראה ע"כ שבמקרה הנוכחי שמדובר בשפיכה בידיו בתוך כיוור אע"פ שזה רק כוחו אין זה נחשב גרמא אלא מעשה בידים ולא ניתן להשוות לכוחו בהוצאה וכפי שדחה הגרשז"א.

וראיתי בילקוט יוסף (שבת ח"ה ס"ו) שלו ס"ט) שהקל כשש"כ ובעיקר כשהשקו מבעוד יום ושנחשב ככח שני. ובהערה הביא שהגר"ב זילבר בספרו 'אז נדברו' (ח"ד ס"ו יז) החמיר שרק כיוור המקלח לבור ועלה הבור על גדותיו ומימיו נופלים ומשקים זרעים מותר משום גרמא, אבל ישירות כבשאלה דילן אסר.

מסקנה

מן הראוי אע"פ שרבים וגדולים המתירים, רבים וגדולים המצדדים להחמיר וכן ראוי לעשות למעשה.

תיכף לירד ולהתקרב לאש, והביא כת"ר מאשקיל עליה בדקא דמיא דפטור על כח שני אע"פ שהמים מתחילים לצאת מיד ורק מפני שההיזק נעשה אח"כ, י"ל דשאני התם שהוא רק הסיר את הדף המעכב מרוצת המים ולכן דוקא מה שנעשה תיכף ומיד כללא הוא דמתיחס אחריו וחשיב כמעשה בידים ולא מה שנעשה רק אח"כ, **משא"כ אם שפך את המים בכוחו ממש אפשר שכל מרוצת המים מתיחסת שפיר להשופך וכל מה שנעשה על ידי המים חשיב כנעשה בכוח לפי מה דקיי"ל כר' יוחנן דאשו משום חיצינו.** ורק מפני שאין זה כ"כ ברור כי נפיש רבוואתי דסברי דלגבי מלאכת שבת דכתיב תעשה ודרשינן מיניה עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי לא שייך לומר דחשיב כחיצינו, חוץ ממלאכת זורה דהואיל וכך דרכה תמיד להנשות ע"י גרמא אמרינן בב"ק ס' ע"א דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והדברים עתיקין.

"גם כתבתי במקום אחר דאף שמבואר ברש"י ערובין פ"ח ע"א שהשופך מים ברה"ר והמים יוצאים מאליהם לרה"ר פטור אף אם מתחלה נתכוין לכך, מ"מ י"ל דשאני הוצאה דהוי מלאכה גרועה ולא נעשה כלל שום התחדשות בגוף הדבר לכן לא אמרינן בה טעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה לחייב גם על גרם מלאכת הוצאה ולא מיחייב אא"כ כל ההוצאה מתחלה ועד סוף נעשתה ממש על ידו, משא"כ בשאר מלאכות ובכ"ג